

Läroplan i allmänna ämnen inom grundläggande yrkesutbildning

Fastställd av Ålands landskapsregering 31.5.2016
med stöd av 17 § LL (2011:13) om gymnasieutbildning

Innehåll

1. INLEDNING	2
2. BEDÖMNING	4
2.1 Bedömning av lärande	7
2.2 Självvärdering.....	8
3. GEMENSAMMA EXAMENSDELAR	8
3.1 Kunnande i kommunikation och interaktion	8
3.1.1 Svenska.....	9
3.1.2 Svenska som andraspråk.....	16
3.1.3 Engelska.....	18
<i>Främmande språk</i>	25
3.1.4 <i>Främmande språk, B-språk</i>	25
3.1.5 <i>Främmande språk, A2-nivå</i>	27
3.2 Kunnande i matematik och naturvetenskaper.....	29
3.2.1 <i>Matematik</i>	30
3.2.2 <i>Fysik och kemi</i>	33
3.2.3 <i>Informations- och kommunikationsteknologi</i>	35
3.3 Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet.....	37
3.3.1 <i>Samhällsfärdigheter</i>	38
3.3.2 <i>Arbetslivsfärdighet</i>	42
3.3.3 <i>Företagsamhet och företagsverksamhet</i>	45
3.3.4 <i>Upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap</i>	47
3.4 Socialt och kulturellt kunnande	54
3.4.1 <i>Kännedom om kulturer</i>	55
3.4.2 <i>Miljö- och hållbarhetskunnande</i>	57

1. INLEDNING

Ålands landskapsregering ska enligt 17 § 3 mom. i LL om gymnasieutbildning (2011:13) fastställa en läroplan för de obligatoriska allmänna ämnen som ingår i den grundläggande yrkesutbildningen. Läroplanen är gemensam för alla utbildningar inom den grundläggande yrkesutbildningen.

Ålands landskapsregering har beslutat att den grundläggande yrkesutbildningen som leder till gymnasieexamen med yrkesinriktning från och med 1.8.2016 är kompetensbaserad och omfattar 180 kompetenspoäng (kp). En kompetensbaserad yrkesutbildning består av 135 kp yrkesinriktade, 35 kp gemensamma och 10 kp valbara examensdelar. De gemensamma examensdelarna är fyra till antalet och i varje examensdel ingår allmänna ämnen.

De fyra gemensamma examensdelarna är:

- Kunnande i kommunikation och interaktion, 11 kp
- Kunnande i matematik och naturvetenskaper, 9 kp
- Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet, 8 kp
- Socialt och kulturellt kunnande, 7 kp

Denna läroplan utgör i enlighet med gymnasielagens 17 § (2011:13) fr.o.m. 1.8.2016 grund för undervisningen i de obligatoriska allmänna ämnen som ingår i den grundläggande yrkesutbildningens gemensamma examensdelar. I denna läroplan används definitionen gemensamma examensdelar i stället för det i lagen använda samlingsbegreppet allmänna ämnen.

I landskapsförordningen om gymnasieutbildning (2011:75) finns en uppräkningslista av de allmänna ämnen som ingår i den grundläggande yrkesutbildningen. I landskapsförordningen fastställs att ”sammällskunskap” är ett av de obligatoriska allmänna ämnena. I denna läroplan ersätts detta ämnesnamn av begreppen ”sammällsfärdighet” och ”arbetslivsfärdighet”. Ämnesområdet har i denna läroplan kompletterats med undervisning i ”företagsamhet och företagsverksamhet”.

Det i landskapsförordningen benämnda obligatoriska ämnet ”idrott och hälsa” ersätts i denna läroplan med begreppet ”upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap”.

I de gemensamma examensdelarna ingår också undervisning i socialt och kulturellt kunnande som förutom ”kännedom om kulturer” också omfattar ”miljö- och hållbarhetskunnande”.

Undervisningens omfattning och fördelning av allmänna ämnen i de gemensamma examensdelarna framgår av nedanstående tabell.

GEMENSAMMA EXAMENSDELAR, 35 kp	
Kunnande i kommunikation och interaktion	11 kompetenspoäng
Svenska	5 kp (1 kp från examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”)
Engelska	4 kp (2 kp från examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”)
Främmande språk	2 kp
Kunnande i matematik och naturvetenskaper	9 kompetenspoäng
Matematik	6 kp
Fysik och kemi	2 kp
IKT	1 kp
Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet	8 kompetenspoäng
Samhällsfärdighet	1 kp (1 kp från examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”)
Arbetslivsfärdighet	1 kp
Företagsamhet och företagsverksamhet	1 kp
Upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap	5 kp
Socialt och kulturellt kunnande	7 kompetenspoäng
Kännedom om kulturer	2 kp
Miljö- och hållbarhetskunnande	1 kp
Svenska, engelska och samhällsfärdighet	4 kp

Undervisningen i examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande” fullgörs delvis som delområden i svenska, engelska och samhällsfärdighet. Denna läroplan fastställer att 4 kp av de 7 kp som ingår i examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande” ska ske som undervisning i

- svenska, 1 kp som inriktas på socialt och kulturellt kunnande
- engelska, 2 kp som inriktas på socialt och kulturellt kunnande
- samhällsfärdighet, 1 kp som inriktas på undervisning om Ålands självstyrelse, språkliga status, kultur och demilitarisering.

Läroplanen för dessa kompetenspoäng är utformad så att undervisningen till mål och centralt innehåll uppfyller kraven för examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”. Då examensdelen bedöms ska de prestationer som studerande redovisat i dessa delar vid undervisningen i svenska, engelska och samhällsfärdighet utgöra grund för bedömningen av examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”.

Skolan har rätt att bestämma vilket främmande språk utöver engelska som ska undervisas inom examensdelen ”Kunnande i kommunikation och interaktion”. Studerande har av särskilda skäl rätt att ansöka om att ersätta kompetenspoängen för främmande språk med en utökad kommunikation. Detta ska noteras på examensbetyget.

Skolan har rätt att på studerandes ansökan av särskilda skäl bevilja alternativa sätt att fullgöra de kompetenspoäng som ingår i de gemensamma examensdelarnas ämnesområden. Om studerande slutfört hela eller delar av de gemensamma examensdelarna enligt en individuellt anpassad plan ska detta noteras på examensbetyget.

Studerandes prestationer i de allmänna ämnen som ingår som delområden i de gemensamma examensdelarna ska dokumenteras i studerandes personliga studieplan och studiekort.

Skolan har rätt att arrangera undervisningen i delar av de gemensamma examensdelarna så att de genomförs i samband med undervisningen i yrkesinriktade examensdelar och i lärande i arbete.

2. BEDÖMNING

Studerande ska bedömas i de allmänna ämnen som ingår som delar i varje examensdel. Bedömning ges med vitsord i skala 1 – 3 eller med notering om underkänd prestation. Lärare ger bedömning efter varje avslutat delavsnitt av ämnet. Lärare ger också ett slutvitsord i skala 1 – 3 för hela ämnet om det i ämnet ingår flera kompetenspoäng. Ålands landskapsregerings läroplansgrunder och skolans läroplan ger ingående anvisningar om principer för bedömning.

Studerandes prestationer i de allmänna ämnena ska dokumenteras i den personliga studieplanen och studiekortet. Studiekortet som redovisar studerandes prestationer i de allmänna ämnen som ingår i de gemensamma examensdelarna ska ges som bilaga till examensbetyget. Studerande har också rätt att få ett intyg över sina prestationer i allmänna ämnen.

På examensbetyget erhåller studerande ett vitsord i examensdelen ”Kunnande i kommunikation och interaktion”, ett vitsord i ”Kunnande i matematik och naturvetenskaper”,

ett vitsord i ”Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet” och ett vitsord i ”Socialt och kulturellt kunnande”. Bedömning sker i skala 1 – 3, där vitsordet 1 motsvarar nöjaktiga prestationer, vitsordet 2 goda prestationer och vitsordet 3 berömliga prestationer. Vitsordet i examensdelen ges utifrån de ämnen som ingår i den. När vitsordet bestäms ska man beakta det antal kompetenspoäng som den studerande förvärvat för varje ämne i examensdelen.

Lärare i de olika ämnena sammanjämkar sin bedömning till ett gemensamt vitsord för examensdelen och kontrollerar med yrkeslärare och handledare att vitsordet överensstämmer med studerandes insats i yrkesundervisning och lärande i arbete.

Studerande ska då studierna inleds informeras om bedömningen och bedömningsprinciperna. Lärare ska då undervisningen inleds ge studerande såväl muntlig som skriftlig information om olika former av bedömning och vad som krävs för att uppnå de mål för kunnande för de olika vitsordsnivåer som finns formulerade i läroplanen.

Studiehandledare ska vid behov komplettera informationen.

Skolan ska ge studerandes vårdnadshavare information om bedömningen av prestationer via skolans internetbaserade system. Skolan ska också ge vårdnadshavare information om bedömningsbeskrivningarna.

I läroplanen finns fastställda kriterier som utgör grund för bedömning av examensdelen. Bedömning ges i tre nivåer: nöjaktiga 1, goda 2 och berömliga 3. Studerande erhåller bedömningen nöjaktiga då prestationerna är acceptabla även om studerande tidvis behöver handledning. Studerande erhåller bedömningen goda om studerande arbetar självständigt och kan utföra sina uppgifter från början till slut med ett gott resultat. Studerande erhåller bedömningen berömliga om de utför sina uppgifter självständigt, initiativrikt och kreativt samt på ett självständigt sätt ständigt utvecklar sitt kunnande.

Vid bedömningen ska lärare också beakta nyckelkompetenser för livslångt lärande. Förutom lärande och problemlösning, interaktion och samarbete, yrkesetik och hälsa, säkerhet och funktionsförmåga ska särskilt följande nyckelkompetenser beaktas vid bedömningen:

Initiativförmåga och företagande

Studerande bidrar till att målen uppnås. Studerande är initiativrik och kundorienterad som arbetstagare och/eller företagare. Studerande planerar sitt arbete och arbetar för att uppnå målen. Studerande arbetar på ett ekonomiskt sätt samt är resultatnriktad och självstyrd. Studerande dimensionerar sitt eget arbete utifrån målen.

Estetik

Studerande eller examinanderna beaktar de estetiska faktorerna inom sin bransch. Studerande främjar och upprätthåller trivseln och det estetiska i sin arbetsmiljö.

Kommunikation och mediekompetens

Studerande kommunicerar mångsidigt och interaktivt på ett sätt som är lämpligt i situationen och använder sig av sina språkkunskaper. Studerande observerar, tolkar och bedömer kritiskt olika medieprodukter, använder medier och kommunikationsteknik samt producerar mediematerial.

Matematik och naturvetenskaper

Studera använder elementära räkneoperationer vid lösning av räkneuppgifter som behövs i arbetet och i vardagen. Studera använder t.ex. formler, grafer, figurer och statistik vid lösning av uppgifter och problem i yrket och i sitt arbete. Studera använder de metoder och tillvägagångssätt som baserar sig på fysikens och kemins lagar.

Teknologi och informationsteknik

Studera drar mångsidigt nytta av teknologier som används i yrket. Studera beaktar teknikens fördelar, begränsningar och risker i sitt arbete. Studera använder informationsteknik mångsidigt i sitt yrke och som medborgare.

Aktivt medborgarskap och andra kulturer

Studera drar nytta av information om samhällets grundläggande strukturer och om tillvägagångssätten i samhället och deltar på ett konstruktivt sätt i organisationens verksamhet och beslutsfattande. Studera handlar i enlighet med sina rättigheter och skyldigheter både i arbetet och i vardagslivet. Studera arbetar aktivt för att eliminera missförhållanden. Studera iakttar lagarna om jämställdhet och likabehandling. Studera agerar sakligt och enligt arbetslivets krav i mötet med människor som har en annan kulturbakgrund och i internationella aktiviteter.

2.1 Bedömning av lärande

Studera som ska utveckla sin yrkesidentitet måste komplettera och förändra sina tidigare kunskaps- och handlingsmodeller. Bedömningen av lärande ska stödja de studera att på ett individuellt sätt tillägna sig och strukturera de kunskaper och färdigheter som de får i utbildningen. Var och en uppfattar ny kunskap utifrån det egna utgångsläget och utgående från tidigare kunskaper och handlingsmodeller. Läraren har till uppgift att med hjälp av bedömningen stödja studerandes yrkesmässiga utveckling i önskad riktning. Fördjupat lärande förutsätter att studera kan bearbeta sina inläringserfarenheter med lärare och erfarna yrkesutövare.

Lärare ska ge studera kontinuerlig konkret beskrivning av vad studera kan och vad som behöver utvecklas. Responsen ska ges för att studera ska utveckla sin förmåga till självvärdering. Målet är att studera ”lär sig lära” och kommer till insikt om den bästa vägen till lärande. Vägledande bedömning ska ses som en kontinuerlig interaktion och lärare ska se till att studera får möjlighet till kortare personliga utvecklingssamtal. Lärarens roll ska vara motiverande och handledande och ge studera uppmuntrande respons även för små framsteg. Lärarens respons ges som bedömning av lärande i studerandes personliga studieplan (PSP). Den viktiga delen av bedömningen utgörs av lärarens kommentar kring kunskapsutvecklingen, men läraren kan också ge en notering av nivå för kunnande i enlighet med fastställda kriterier i läroplanen. Detta för att studera kan bilda sig en uppfattning om vilka prestationer som krävs för respektive bedömningsnivå.

Bedömningen av lärande ska ses som återkoppling till studera och ett redskap för studerandes fortsatta inläring. Bedömningen får inte användas som underlag för den slutliga bedömningen av kunnande.

2.2 Självvärdering

Studerande ska ta ansvar för sitt eget lärande och utveckla sin förmåga att självständigt hitta vägar till fördjupade och breddade kunskaper. Denna process understöds genom att studerande kontinuerligt utvärderar sitt lärande och beskriver sitt kunnande utgående från fastställda mål i läroplanen i den personliga studieplanen (PSP). Självvärderingen innefattar studerandes uppfattning om kunskapsnivå samt kompletterande kommentarer. Denna självvärdering ger såväl studerande som lärare respons på vilka delar av kunnandet som behöver förbättras och hur lärandet utvecklas.

Målet är att studerande fungerar som den aktiva parten i lärprocessen.

3. GEMENSAMMA EXAMENSDELAR

De gemensamma examensdelarna ska komplettera och fördjupa studerandes yrkeskunnande. Uppgifterna i de olika ämnena ska vara branschriktade och hämtas ur autentiska miljöer. Detta förutsätter ett kontinuerligt samarbete mellan olika lärare och utbyte av pedagogiska erfarenheter mellan såväl lärare i gemensamma examensdelar som lärare i yrkesinriktade examensdelar och handledare i lärande i arbete.

En vägledande princip för utformningen av undervisningen som leder till gymnasieexamen med yrkesinriktning är att arbetslivet kräver teamwork, samarbete och arbete i nätverk. Studerande ska under studietiden träna sina färdigheter på dessa områden. De olika uppgifter som behandlas i de olika examensdelarna ska utformas på ett sådant sätt att studerande tränar sina sociala och kommunikativa färdigheter i grupp.

Arbetslivet kommer att kräva informations- och kommunikationstekniska färdigheter. Studerande ska i de gemensamma examensdelarna träna sitt digitala kunnande på ett praktiskt sätt så att de har sådana kunskaper på området att de kan fungera väl i samhälle och arbetsliv.

3.1 Kunnande i kommunikation och interaktion

Examensdelen innehåller tre ämnen: svenska, engelska som A1-språk och ytterligare ett främmande språk. Detta språk kan läsas som A- eller B-språk. Skolan bestämmer vilket främmande språk som utöver engelska ingår i examensdelen.

De olika ämnena i examensdelen, svenska, engelska och främmande språk, bedöms med vitsord som dokumenteras i studerandes personliga studieplan och studiekort. Lärare ger vitsord efter varje avslutad undervisningsdel angiven i kp. Då alla delar av ämnet fullgjorts vägs vitsorden samman till ett ämnesvitsord.

På examensbetyget vägs vitsorden i de olika ämnena samman till ett slutvitsord i examensdelen ”Kunnande i kommunikation och interaktion”. De lärare som gett vitsorden i de olika ämnena bestämmer tillsammans vitsordet för examensdelen. Vitsordet för examensdelen ges utifrån det antal kompetenspoäng för varje ämne som ingår i examensdelen.

Lärarens bedömning av lärande och studerandes självvärdering noteras ämnesvis.

Det gemensamma temat för examensdelen ska vara riktgivande för alla delar. Undervisningen och studerandes lärande och kunnande ska inriktas på kommunikativa och interaktiva uppgifter och studerande ska träna sin förmåga att agera i olika situationer.

Studerandes förmåga till självvärdering utgör en väsentlig del av utbildningen. Studerande ska därför kontinuerligt ge respons på sitt lärande och utveckla strategier för att förbättra sitt kunnande.

Studerande behöver ett fungerande modersmål och kunskaper i främmande språk för att fungera väl i sitt yrkesliv. Undervisningen i kunnande i kommunikation och interaktion ska integreras i yrkesundervisningen och i lärande i arbete. Då undervisningen läggs upp är målet att olika uppgifter företrädesvis representerar autentiska situationer i arbetslivet eller uppgifter som anknyter till branschen.

3.1.1 Svenska

(5 kp samt 1 kp kulturkännedom)

Mål för kunnande

Svenska 1, 2, 3, 4 och 5

(5 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer
- förstår praxisen, det väsentliga innehållet och syftet i fråga om de viktigaste texttyperna som förekommer inom den egna branschen
- kan söka information i olika informationskällor, använda informationen och följa principerna för hur källorna används
- kan i sina studier använda medier och kommunikations- och interaktionsverktyg som finns på webben samt presentera sin yrkeskompetens
- kan göra skriftliga arbeten som gäller den egna branschen
- kan använda sig av läs- och studiestrategier för inläring
- förstår svenska språkets och litteraturens och kulturens betydelse med tanke på branschen och yrket
- kan bedöma och utveckla sina kunskaper

Svenska 1 ”Att söka och presentera information” (1 kp) omfattar

Grundläggande kunskap om olika informationskällor, informationssökning och källkritik. Olika övningar i att söka information och presentera information som kan genomföras som par- eller grupparbete.

Muntlig presentation som beskriver studerandes person, intressen, motivering av yrkesval.

Grundläggande genomgång av elementära skrivregler, indelning i stycken, skiljetecken. Studerande får öva genom att göra en kortare beskrivning av sitt branschområde, möjliga arbetsplatser, lönenivåer m.m.

Presentationsteknik med instruktioner, filmsnuttar. Genomgång och övningar i t.ex. Power Point.

Kroppsspråk, röst och tonfall.

Genomgång och övning i att sammanfatta innehåll i branschanknutna texter. Övningarna görs både skriftligt och muntligt.

Studering skapar genom att använda filmer och annan information rollspel som visar studerandes färdighet att interagera och kommunicera i en autentisk situation i branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Svenska 2 ”Språkets varianter och debatteknik” (1 kp) omfattar

Fördjupad kunskap om olika informationskällor, informationssökning och källkritik. Grundläggande principer för källhänvisningar och hur man kan använda ordböcker.

Tal- och skriftspråk, dialekter och sociolekter, slang.

Grundläggande kunskap om de nordiska språken. Förståelseövningar. Övningar i att söka information om nordiska språk. Nordisk film (dansk/norsk/isländsk) visas och studerande följer upp med en skriftlig kort beskrivning av upplevda kulturskillnader. Övningen kan också göras i muntlig form.

Studerande utformar en kortfattad skriftlig instruktion om arbetarskydd och ergonomi i branschen.

Debateknik och debatt i grupp kring ett aktuellt tema där studerande får pröva argumentation och diskussion.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar strategier för att förbättra svaga sidor.

Svenska 3 ”Att förstå och förmedla” (1 kp) omfattar

Textförståelse – olika texter som berör branschen. Studerande gör skriftliga och muntliga sammanfattningar. Studerande presenterar referat av branschriktade texter och även längre texter som berör branschen sammanfattas och diskuteras.

Olika stilmedel, fackspråk, förkortningar och ordbildning – åskådliggörs med branschanknutna övningar.

T.ex. en Power Point-presentation eller annan form av presentation som presenterar något inom branschen.

Vad är en recension? Filmrecension.

Debatt i grupp kring aktuellt tema. Studerande får i uppgift att vara för/emot något aktuellt inom branschen. Studerande skriver en kort debattartikel.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar flera strategier för att förbättra svaga sidor.

Svenska 4 ”Att möta och påverka” (1 kp) omfattar

Mötesteknik. Mötesteknikövningar som är branschanpassade (personalmöten, veckomöten, möten med arbetarskyddet etc.). Protokollskrivning efter dokumentmall.

Olika påverkningsmöjligheter. Massmedia, sociala mediers och reklamvärldens påverkningar. Musikens och bildens påverkan. Klädkodens betydelse. Maktstrategier. Studerande övar i rollspel att tolka olika former av kroppsspråk och olika sätt att utöva makt. Studerande presenterar i ord och bild ett reklamavsnitt inom branschen.

Faktauppsats som beskriver arbetsförhållandena på en LIA-plats. Presentation och beskrivning av en LIA-period (ev. inklusive yrkesprov).

Intervjuuppgift som presenteras skriftligt och muntligt.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar flera strategier för att förbättra svaga sidor.

Svenska 5 ”Ordens och bildens makt” (1 kp) omfattar

Språket som kulturellt uttrycksmedel. En grundläggande beskrivning av prosa, poesi, lyrik och drama som speglar nutiden. Film och bild som uttrycksmedel. Studerande gör en kort sammanfattning av en roman/film som behandlar ett aktuellt område (muntligt eller skriftligt).

Mer djupgående genomgång och övning av informationssökning och källkritisk hantering. Lagstiftning på området genomgås och diskuteras.

Ordens och bildens kraft på sociala medier. Granskning av hur ord används och hur de tas emot. Vad man bör tänka på när man skriver på sociala medier och publicerar bilder på sociala medier.

Jobbansökan och CV.

Genomgång av en jobbintervju. Vad bör man tänka på före en jobbintervju, vilka frågor som brukar ställas, vilket språk bör användas? Studerande övar jobbintervjuer i rollspelsform. Övningen kan introduceras genom att t.ex. se en filmsekvens som presenterar fel/rätt agerande vid jobbintervjuer.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar strategier för att utveckla sitt språk och språket som uttrycksmedel.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions- situationer</i>	uttrycker sakligt sina åsikter i samarbets- och grupsituationer	motiverar mångsidigt sina åsikter och argument i samarbets- och	motiverar på ett mångsidigt sätt sina åsikter och argument och agerar

		gruppsituationer	kundorienterat, flexibelt och övertygande i olika interaktions-situationer
	deltar i diskussioner med egna inlägg	deltar i diskussioner, för diskussionen framåt	deltar aktivt och konstruktivt i diskussioner och tar för sin del ansvar för god atmosfär i gruppen
	håller ett kort anförande genom att använda det språk och den stil som situationen kräver	håller olika anföranden genom att använda den stil och de branschtermen som situationen kräver	agerar flexibelt i kommunikations-situationer inom den egna branschen och håller olika anföranden på det sätt som krävs i situationen och inom branschen
Förståelse av texter och texttyper	känner till texttyper inom arbetslivet och jämför dem	förstår det huvudsakliga syftet med texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten och tolkar texternas innebörd	förstår texters syfte och budskap samt detaljernas innebörd, drar slutsatser och bedömer texters innehåll och uttryckssätt
Informations-sökning	söker i tydliga texter information som är väsentlig med tanke på det egna yrkesområdet	skaffar information som gäller det egna yrkesområdet från olika källor och bedömer även om källorna är tillförlitliga	söker information i olika källor, även i svåra texter, och bedömer kritiskt om källorna är tillförlitliga
	beaktar upphovsrätten, men behöver emellanåt handledning	känner till upphovsrätten både som rättighet och skyldighet och beaktar den bl.a. genom att uppge sina källor	kan hänvisa till källor som använts och vid behov anhålla om rätt att få använda olika källor
Mediekompetens och användning av kommunikation på webben	använder den egna branschens fackpublikationer och medietexter	använder centrala kommunikations-verktyg och kan bedöma medietexter	använder kommunikations-verktyg på ett mångsidigt sätt och bedömer kritiskt medietexter
	använder med handledning olika	presenterar sin yrkeskompetens	dokumenterar och beskriver sina

	typer av medier för presentation av sin yrkesskicklighet	med hjälp av olika medier	studier och sitt kunnande med hjälp av olika medier
	kommunicerar i digitala miljöer enligt överenskomna principer	kommunicerar med ett lämpligt språk i digitala miljöer	kommunicerar på ett professionellt sätt i digitala miljöer
Användning av läs- och studiestrategier	gör anteckningar och sammanfattar kärnfrågor utifrån det hörda, lästa och sedda	gör anteckningar, sammanfattar den information som han/hon sökt fram och använder källor i sina egna texter	bedömer på ett realistiskt och konstruktivt sätt sin egen läs- och studiestrategi och förbättrar den utifrån respons
Förståelse av modersmålets och litteraturens och kulturens betydelse	är medveten om hur viktigt det är att inom den egna branschen kunna sitt modersmål	förstår modersmålets betydelse inom den egna branschen och i ett flerspråkigt arbetsliv	kan bedöma modersmålets betydelse inom den egna branschen och i ett flerspråkigt arbetsliv, både ur arbetslivets och individens synvinkel
	känner till exempel från litteraturen eller övrig kultur som gäller den egna branschen	vet hur man kan använda litteratur eller kultur i den egna branschen	förstår betydelsen av litteratur och kultur i arbetet inom branschen
Bedömning av de egna kunskaperna	bedömer sina kunskaper i svenska och sin läskunnighet utifrån respons och anger vad som skulle kunna förbättras	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet och identifierar sina styrkor och utvecklingsbehov	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet, identifierar sina styrkor och utvecklingsbehov, söker ständigt utveckla sitt kunnande och söker respons för att utvecklas vidare

Svenska 6 "Kulturkännedom" (1 kp)

ingår i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande" men inkluderas i undervisningen i svenska. Lärare i svenska ska i samarbete med lärare i engelska, i samhällsfärdighet och lärare i kännedom om olika kulturer samordna uppgifter och innehåll så att undervisningen i de olika ämnena kompletterar varandra och bildar en helhet i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande".

Mål för kunnande
Kännedom om olika kulturer
(1 kp)

Den studerande

- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- kan agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- kan identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- kan ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- kan förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra med särdragen i andra kulturer.

”Kulturkännedom” (1 kp) omfattar

Kulturföreteelser i det åländska samhället. Presentation och diskussion kring olika kulturföreteelser och deras framtida utveckling/avveckling. Undervisningen kompletteras med studiebesök.

Presentation av olika kulturföreteelser i olika länder. Att möta en annan kultur – förståelse och kulturkrock. Föreläsning med efterföljande diskussion. Intervju med inflyttare som beskriver sin bakgrund och upplevelse av det åländska samhället. Intervjuerna presenteras muntligt och studerande använder digitala presentationsmetoder.

Klädernas sociala betydelse. Klädkod i branschen. Vilka signaler ger kläder/det yttre utseendet? Det hela kan åskådliggöras genom filmsekvenser. Studerande förstärker sin insikt och förståelse genom rollspel.

Tradition och matkultur – presentation av speciella maträtter och traditioner. Studerande kan i grupp studera olika traditioner och matkulturer och göra en bild- och ordpresentation (t.ex. i PP eller annan presentation) i klassen med en efterföljande diskussion.

Jämlikhet och likaberättigande – främlingsfientlighet. Studerande får en presentation av grundläggande värden för jämlikhet och likaberättigande samt en inblick i flykting- och invandringsproblematiken. Studerande studerar bakgrundsorsaker till främlingsfientlighet. Studerande tar del av aktuella inlagor (i massmedia och sociala medier) som grund för diskussioner.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likaberättigande</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist	främjar genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och gruppers kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om gruppers olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	följer den uppförande- och klädkod som arbetsplatsen kräver, men behöver tidvis handledning	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens klädsel	utvecklar i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetssätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	observerar kulturella bruk i det vardagliga livet och lägger märke till hur de inverkar på verksamheten	identifierar kulturell mångfald och dess inverkan på handlingssätten	identifierar på egen hand kulturell mångfald och agerar naturligt och initiativrikt i interkulturella situationer
<i>Beaktande av kulturers särdrag</i>	beaktar med handledning bruket inom olika kulturer	beaktar i sina arbetsuppgifter de handlingssätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar i sitt arbete den kulturella mångfalden och utvecklar arbetet utifrån den
<i>Utveckling av traditioner och praxis</i>	observerar förändringar i praxis inom den egna branschen och identifierar olika kulturella sätt att lösa problem	identifierar den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och jämför olika kulturer i fråga om dessa	utvecklar den egna branschens praxis och tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

3.1.2 Svenska som andraspråk

(5 kp samt 1 kp kulturkännedom)

Studierande med annan språkbakgrund ska i sina studier i svenska ges möjlighet att på basen av en pedagogisk bedömning och diskussion bli bedömd enligt det mål och den kravnivå som gäller för undervisningen i svenska som andraspråk. Studieupplägget är detsamma, men mål och kravnivå är anpassade.

Mål för kunnande

Den studerande

- kan kommunicera i olika interaktionssituationer
- förstår och tolkar olika texttyper som anknyter till den egna branschen och utvidgar sitt förråd av ord och uttryck
- kan använda medier och de kommunikations- och interaktionsverktyg som finns på webben
- kan göra skriftliga arbeten som gäller branschen
- kan agera i en mångkulturell miljö
- kan bedöma och utveckla sina kunskaper i svenska

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions- situationer</i>	förstår kommunikation som används i talsituationer inom branschen	förstår olika slag av kommunikation som används i talsituationer inom branschen	har fördjupad förståelse för kommunikation som används i talsituationer inom branschen
	deltar i diskussioner med egna inlägg	deltar i diskussioner, kommer med inlägg och motiverar sina åsikter	deltar aktivt i diskussioner och motiverar på ett mångsidigt sätt sina åsikter
	följer överenskomna rutiner i grupp- och mötessituationer men behöver emellanåt handledning	följer mötes- och förhandlingsrutinerna	behärskar de mötes- och förhandlingsrutiner som är viktiga med tanke på yrket
<i>Förståelse av texter och texttyper</i>	förstår det huvudsakliga innehållet i texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten	förstår det huvudsakliga innehållet i och syftet med texter som är väsentliga med tanke på	förstår innehållet och detaljerna i texter som är väsentliga med tanke på yrke, drar slutsatser och

	och känner till olika texttyper	yrkesskickligheten och tolkar texternas innebörd	bedömer innehållet och uttryckssättet i texter
Informationssökning	söker i tydliga texter information som är väsentlig med tanke på det egna yrkesområdet, men behöver tidvis handledning	skaffar information som gäller det egna yrkesområdet från olika källor och bedömer även om källorna är tillförlitliga	skaffar på egen hand information från olika källor och bedömer om källorna är tillförlitliga
	beaktar upphovsrätten, men behöver ibland handledning	känner till upphovsrätten både som rättighet och skyldighet och beaktar den bl.a. genom att uppge sina källor	kan hänvisa till källor som använts och vid behov anhålla om rätt att använda dem
Mediekompetens och användning av kommunikation på webben	använder med handledning den egna branschens fackpublikationer och medietexter	använder centrala kommunikationsverktyg och bedömer medietexter	använder kommunikationsverktyg mångsidigt och bedömer medietexter kritiskt
Skriftliga arbeten som gäller branschen	skriver med handledning texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten	skriver texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten	skriver målinriktat och bearbetar sina texter utifrån respons
Agerande i en språkligt och kulturellt mångfaldig miljö	är förtrogen med sin egen språkliga och kulturella bakgrund och känner till mångfalden i det åländska samhället	är förtrogen med sin egen språkliga och kulturella bakgrund och med mångfalden i det åländska samhället	har mångsidiga kunskaper om sin egen språkliga och kulturella bakgrund och om mångfalden i det åländska samhället
	utnyttjar sitt språkliga och kulturella kunnande i olika situationer inom yrkesområdet	beaktar den interkulturella kommunikationen i sina uppgifter inom yrkesområdet	utnyttjar aktivt sitt språkliga och kulturella kunnande inom yrkesområdet
Bedömning av sina färdigheter och kunskaper i svenska som andraspråk	bedömer sina kunskaper och sin läskunnighet i svenska utifrån respons och anger vad som skulle kunna förbättras	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet samt identifierar sina styrkor och utvecklingsbehov	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet, identifierar sina styrkor och utvecklingsbehov, söker ständigt utveckla sitt kunnande och söker respons för att utvecklas vidare

3.1.3 Engelska

(4 kp samt 2 kp kulturkännedom)

Studenter som avlägger en gymnasieexamen läser engelska som A-språk, dvs. ett språk i vilket studierna inletts i grundskolans 1-3 årskurs. Undervisningen förutsätter således förkunskaper motsvarande grundskolans läroplan i engelska.

De två första kompetenspoängen har en gemensam kravnivå och bedömningsgrund. De påföljande kompetenspoängen 3-4, fördjupar och breddar kunskaperna och bedömningen utgår från de kriterier som gäller för Engelska 3 och 4.

Undervisningen i engelska omfattar också 2 kp från examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande” som bedöms enligt kriterierna i denna examensdel.

Mål för kunnande

Engelska 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så väl att Studerande kan utöva sitt yrke
- kan använda engelska som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på engelska
- kan agera på engelska i en flerspråkig miljö

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet goda G 2 färdighetsnivån B.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån B.1.1 för tal- och skrivförmåga.

Engelska 1 ”Communication tools” (1 kp) omfattar

Grundläggande kunskap om olika informationskällor, informationssökning och källkritik. Olika övningar i att söka information med engelskspråkiga sökord och i att presentera information. Presentationen görs dels som individuella uppgifter och dels som par- eller grupparbete.

Studerande framför en kort muntlig presentation på engelska som beskriver studerandes person, intressen och motivering av yrkesval.

Genomgång och övning i att sammanfatta innehåll i branschanknutna texter på engelska. Övningarna görs både skriftligt och muntligt.

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala, förstå och skriva på engelska. Övningarna syftar också till att befästa och utveckla studerandes kunskaper i grammatik och engelska språkregler. Övningarna ska hämtas från branschområdet och ha som mål att utveckla studerandes yrkesskicklighet och befästa och fördjupa den studerandes ordförråd.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Engelska 2 "Varying local and international environments" (1 kp) omfattar

Övningar i att söka information som anknyter till branschen och presentera informationen genom att använda digitala hjälpmedel.

Diskussions- och interaktionsövningar som belyser kulturella skillnader mellan Åland och en engelskspråkig miljö. Studerande ska som grund läsa enkla engelska texter som beskriver åländsk kultur och traditioner och kultur i engelskspråkiga länder.

Skriftliga och muntliga övningar i att sammanfatta enklare branschanknutna texter på engelska. Sammanfattningen presenteras både på svenska och på engelska. Presentationen kan ske både enskilt och som pararbete, men alla deltagare ska aktivt delta i redovisningen.

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala engelska och förstå engelska. Övningarna ska genomföras så att studerande utvecklar sitt ordförråd och befäster och utvecklar sina kunskaper i grammatik och språkregler. Övningarna ska hämtas från branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	Bedömningskriterier		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	förstår korta och enkla muntliga instruktioner som gäller arbete inom den egna branschen och kan följa dem	förstår de vanligaste muntliga meddelandena om produkter och processer i det egna arbetet och den egna branschen och kan följa dem	förstår de centrala tankegångarna i vanligt tal i normalt tempo och följer dem
<i>Förståelse och produktion av texter</i>	förstår korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller den egna branschen	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen, ställer preciserande frågor och kan följa instruktionerna	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen samt respons som getts på arbetet
	skriver med handledning och med hjälp av en mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver med hjälp av mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver på ett korrekt sätt vanliga meddelanden och korta texter samt fyller i dokument som gäller det egna

			arbetet
Informations-sökning	söker med handledning information i material och instruktioner som gäller det egna arbetet såväl i handböcker som i elektroniska informationskällor	söker på ett mångsidigt sätt information som gäller den egna branschen, både i handböcker och i elektroniska informationskällor	söker på egen hand information om den egna branschen (både i handböcker och i elektroniska informationskällor), tillämpar sina kunskaper och färdigheter och kan med informationen som grund motivera sina lösningar och slutsatser
Agerande i en flerspråkig och mångkulturell miljö	är medveten om betydelsen av engelskan som språk och den kultur som språket representerar	använder språket i en flerspråkig och/eller mångkulturell miljö	tillämpar i sitt arbete sina kunskaper och färdigheter i engelska språket och kulturen

Mål för kunnande

Engelska 3 och 4

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera på engelska i situationer i arbetslivet
- kan agera i olika interaktionssituationer på engelska
- kan vara aktiv som medborgare i sammanhang där engelska används
- förstår språkets och kulturens betydelse
- kan utveckla sina strategier för att lära sig engelska

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet G 2 färdighetsnivån B.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån B.1.1 för tal- och skrivförmåga.

Engelska 3 ”I, my profession and my living-space” (1 kp) omfattar

Kortare muntlig presentation av område i branschen, t.ex. en praktikplats. Studerande ska använda digitala presentationsmetoder. Presentationen ska vara interaktiv så att medstudenter ställer följdfrågor och deltar aktivt.

Diskussionsövningar kring aktuella ämnen inom branschen eller aktuellt som behandlas i yrkesämnen m.m.

Studerande läser engelskspråkiga texter som beskriver branschen och aktuella företeelser, lokalt och globalt. Övningarna syftar till att befästa korrekt språkbruk och utveckla förståelsen av engelskspråkig litteratur på området.

Etiska regler vid användning av sociala medier. Diskussion på engelska i sociala medier.

Skriftliga och muntliga övningar inom områden som anknyter till branschen och som utvecklar studerandes ordförråd och språkliga kompetens.

Recension och diskussion kring en kortfilm på engelska som anknyter till branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Engelska 4 "To apply for a job" (1 kp) omfattar

Studerande framför en muntlig presentation av sig själv i en anställningsintervju.

Studerande skriver ett CV på engelska med fokus på relevanta engelskspråkiga ord, begrepp och formuleringar.

Studerande genomför ett rollspel som speglar en jobbintervju. En studerande agerar arbetsgivare – en annan studerande agerar arbetssökande. Rollspelet förbereds grundligt genom att söka information på området.

En person från ett engelskspråkigt land besöker lektionen och berättar om sitt hemlands historia, seder och bruk. Informationen kompletteras med att den studerande söker och kritiskt granskar information på nätet om samma engelskspråkiga land/region. Studerande gör parvis en sammanfattning av lektionen (muntligt eller skriftligt).

Muntliga och skriftliga textförståelseövningar med texter som berör branschen. Övningarna ska befästa och utveckla studerandes språkkunskaper.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions- situationer</i>	berättar om sig själv och sina arbetsuppgifter och svarar på frågor	berättar på ett begripligt sätt om sig själv och arbetsuppgifterna inom branschen och deltar i diskussionen	berättar utförligt om sin arbetsplats och sitt arbete och om de normer och sätt som hör ihop med arbetet, relaterar till förhållandena i andra länder och tar självständigt reda på fakta
	klarar av allmänspråkliga interaktions-situationer där man	klarar av olika arbetsrelaterade interaktions-situationer	uppträder naturligt i arbetsrelaterade interaktions-situationer där man

	även behandlar ämnen relaterade till de vanligaste arbetsuppgifterna		även behandlar svårare ämnen
<i>Agerande som aktiv medborgare i sammanhang där engelska språket används</i>	förstår hur man kan påverka och dra nytta av sociala medier på engelska	använder engelska för att påverka och dra nytta av sociala medier	följer aktuella diskussioner på engelska och tar ställning i diskussionerna
<i>Förståelse av språkets och kulturens betydelse</i>	skaffar information om levnadssätt i de länder där det engelska språket talas	visar i sitt arbete att han/hon förstår språklig och kulturell mångfald	drar i sitt arbete mångsidig nytta av de möjligheter som olika språk och kulturer erbjuder
<i>Utveckling av språkinläring</i>	identifierar sina egna strategier för inläring av språket	bedömer styrkorna och svagheter i sitt sätt att lära språket	stärker sin inläring genom att pröva nya inläringssätt, skaffar grundläggande information om möjligheterna att studera i en miljö där det engelska språket används

Kännedom om olika kulturer

(2 kp)

ingår i examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande” men inkluderas i undervisningen i engelska. Lärare i engelska ska i samarbete med lärare i svenska, lärare i samhällsfärdigheter och lärare i kännedom om olika kulturer samordna uppgifter och innehåll så att undervisningen i de olika ämnena kompletterar varandra och bildar en helhet i examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”.

Mål för kunnande

Den studerande

- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- kan agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- kan identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- kan ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- kan förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra med särdragen i andra kulturer.

Engelska 5 "Interacting workplaces and cultures" (1 kp) omfattar

Muntlig och skriftlig presentation av ett sommarjobb som beskriver kulturen på en arbetsplats, besvärliga och trevliga situationer och upplevelser. Vid presentationen ska studerande använda sig av digitala presentationsmetoder. Studerande med liknande arbetserfarenheter kan göra par- eller grupppresentationer.

Muntliga och skriftliga textförståelseövningar med aktuella texter från yrkesämnesområdet som berör kultur och kulturella företeelser. Lärare i gemensamma ämnen och yrkesämnen samordnar text- och ämnesområdet.

Muntlig presentation av kultur och levnadssätt i en annan kultur. Presentationen kompletteras med en kort skriftlig sammanfattning.

Studerande genomför en kommunikations- och interaktionssituation inom ämnesområdet. Studerande kan agera arbetsgivare och arbetstagare i olika situationer. Studerande ska enskilt/par- eller gruppvisa påvisa sina kommunikations- och interaktionsfärdigheter om skillnader inom olika kulturer

Skriftliga meddelanden till arbetskamrater/kunder. Meddelandena anpassas till branschen och kan vara en arbetsbeskrivning, säljerbjudanden, inbjudan till en personalfest, inbjudan till ett evenemang. Texterna kan också beskriva olika traditioner, jul-, påsk- eller midsommarfirande.

Olika övningar för att utveckla sin egen strategi för att förkovra och utveckla sitt kunnande i engelska.

Engelska 6 "Society and its members" (1 kp) omfattar

Kulturföreteelser sedda ur olika perspektiv. Studerande får genom en föreläsning inblick i olika kulturella företeelser och hur de uppfattas av utomstående. Föreläsningen bör också belysa hur kulturkrockar kan undvikas. Föreläsningen sker på engelska men om språket är svårt att tillägna sig gör lärare en sammanfattning som underlag för en gruppdiskussion i ämnet.

Studerande intervjuar inflyttade om deras bakgrund och hur de uppfattar/uppfattat det åländska samhället och olika kulturföreteelser. De inflyttade intervjuas också om sitt land/sin kulturella bakgrund och orsaken till migrationen. Studerande presenterar sina intervjuer med efterföljande aktiv diskussion kring olika kulturföreteelser på Åland och i de inflyttades hemland. Intervjuerna kan göras på svenska eller engelska, men presentationen ska göras på engelska och den efterföljande diskussionen bör i stort ha engelska som kommunikationsspråk.

Jämställdhet och likaberättigande – främlingsfientlighet. Föreläsning och diskussion i ämnet. Föreläsningen kan ske på engelska/svenska för att uppnå största möjliga förståelse. Studerande söker engelska texter som belyser ämnet och presenterar korta muntliga sammanfattningar som efterföljs av diskussion i större eller mindre grupper.

Kvinnans ställning i branschen/på arbetsmarknaden i olika länder sedd ur ett historiskt/kulturellt perspektiv. Studerande får inblick genom föreläsning/ar som efterföljs av en aktiv diskussion.

Klädedräkter i olika länder. Klädernas sociala betydelse. Vad signalerar kläder? Som underlag kan gästföreläsare och kortare filmklipp användas. Studerande analyserar och diskuterar ämnet/ämnena och presenterar en muntlig och skriftlig sammanfattning.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likaberättigande</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist	främjar genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och grupperns kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om grupperns olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	vet vilka krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på uppförande och agerande, men behöver tidvis handledning	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens klädsel	utvecklar i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetssätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	observerar kulturella bruk i det vardagliga livet och lägger märke till hur de inverkar på verksamheten	identifierar kulturell mångfald och dess inverkan på handlingsätten	identifierar på egen hand kulturell mångfald och agerar naturligt och initiativrikt i interkulturella situationer
<i>Beaktande av kulturers särdrag</i>	beaktar med handledning bruket inom olika kulturer	beaktar i sina arbetsuppgifter de handlingsätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar i sitt arbete den kulturella mångfalden och utvecklar arbetet utifrån den
<i>Utveckling av traditioner och praxis</i>	observerar förändringar i praxis inom den egna branschen och identifierar olika kulturella sätt att lösa problem	identifierar den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och jämför olika kulturer i fråga om dessa	utvecklar den egna branschens praxis och tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

Främmande språk

(2 kp)

Skolan erbjuder 2 kp främmande språk antingen på nybörjarnivå som B-språk eller som ett A2-språk som bygger vidare på grundskolans läroplan.

3.1.4 Främmande språk, B-språk

(2 kp)

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet goda G 2 färdighetsnivån A.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån A.1.1 för tal- och skrivförmåga.

Mål för kunnandet för Främmande språk 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så att han/hon kan utöva sitt yrke
- kan använda det främmande språk som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på det främmande språket

Främmande språk 1 och 2 ”Branschterminologi” (1 kp) omfattar

Muntliga övningar kring vardagliga situationer i branschen

- räkneord, vanliga vardagliga ord och uttryck som används i branschen
- presentation av sig själv
- vanliga frågor och fraser riktade till kund
- vardagliga fraser
- tid och plats
- ord- och uttryckssökning med hjälp av ordbok och digitala hjälpmedel

Textförståelse

- övningar i förståelse av enkla och korta meddelanden såsom instruktioner, arbetsbeskrivningar och kortare meddelanden som förekommer inom branschen

Skriftliga övningar att skriva ett kort och enkelt meddelande på det främmande språket t.ex.

- arbetstider
- frånvaroorsak
- och andra vardagliga fraser

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda N 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions- situationer</i>	förstår korta och enkla muntliga meddelanden som gäller den egna branschens arbete och kan följa dem	förstår de vanligaste muntliga instruktionerna om produkter och processer i den egna branschen och kan följa dem	förstår de centrala tankegångarna i ett vanligt tal i normalt tempo och följer dem
	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter i förutsägbara och bekanta situationer	berättar om sig själv och arbetsuppgifterna inom branschen på ett förståeligt sätt och deltar i diskussionen genom att använda enkla språkkonstruktioner	berättar i bekanta situationer om sin arbetsplats och sitt arbete och begär fler instruktioner om sitt arbete
<i>Textförståelse</i>	förstår korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller arbete inom den egna branschen	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer i den egna branschen genom att använda hjälpmedel samt ställer preciserande frågor och kan agera enligt dem	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen samt respons som getts på arbetet
	skriver enkla och korta texter som gäller det egna arbetet under handledning och efter en mall	skriver efter en mall enkla och korta texter som gäller det egna arbetet	skriver vanliga meddelanden och korta texter samt fyller i enkla dokument som gäller det egna arbetet
<i>Informationssökning</i>	söker med handledning information i material och instruktioner som gäller det egna arbetet, även genom att använda elektroniska informationskällor	söker information som gäller den egna branschen, även i elektroniska informationskällor	söker på olika sätt information om den egna branschen, tillämpar sina kunskaper och färdigheter samt kan presentera och motivera sina lösningar

3.1.5 Främmande språk, A2-nivå

(2 kp)

Skolan kan också erbjuda främmande språk på en nivå som bygger på grundskolans läroplan som A2-språk, dvs. ett språk i vilket studierna i regel inletts i grundskolans femte årskurs.

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet goda G 2 färdighetsnivån A.2.2 - B.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån A.2.2 - B.1.1 för tal- och skrivförmåga

Mål för kunnande

Främmande språk 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så väl att han/hon kan utöva sitt yrke
- kan använda det språk som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på det främmande språket

Främmande språk 1 ”Att kommunicera” (1 kp) omfattar

Grundläggande kunskap om olika informationskällor, informationssökning och källkritik. Olika övningar i att söka information med det främmande språkets sökord och i att presentera information. Presentationen görs dels som individuella uppgifter och dels som par- eller grupparbete.

Studerande framför en kort muntlig presentation på det främmande språket som beskriver studerandes person, intressen och motivering av yrkesval.

Genomgång och övning i att sammanfatta innehåll i branschanknutna texter. Övningarna görs både skriftligt och muntligt

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala, förstå och skriva på det främmande språket. Övningarna syftar också till att befästa och utveckla studerandes kunskaper i grammatik och språkregler. Övningarna ska hämtas från branschområdet och ha som mål att utveckla studerandes yrkesskicklighet och befästa och fördjupa den studerandes ordförråd.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Främmande språk 2 ”Olika miljöer” (1 kp) omfattar

Övningar i att söka information som anknyter till branschen och presentera informationen genom att använda digitala hjälpmedel.

Diskussions- och interaktionsövningar som belyser kulturella skillnader mellan Åland och främmande länder. Studerande ska som grund läsa enkla texter som beskriver åländsk kultur och traditioner och kultur i andra länder.

Skriftliga och muntliga övningar i att sammanfatta enklare branshanknutna texter på det främmande språket. Sammanfattningen presenteras både på svenska och på det främmande språket. Presentationen kan ske både enskilt och som pararbete, men alla deltagare ska aktivt delta i redovisningen.

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala och förstå. Övningarna ska genomföras så att studerande utvecklar sitt ordförråd och befäster och utvecklar sina kunskaper i grammatik och språkregler. Övningarna ska hämtas från branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	förstår korta och enkla muntliga instruktioner som gäller arbete inom den egna branschen och kan följa dem	förstår de vanligaste muntliga meddelandena om produkter och processer i det egna arbetet och den egna branschen och kan följa dem	förstår de centrala tankegångarna i vanligt tal i normalt tempo och följer dem
<i>Förståelse och produktion av texter</i>	förstår korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller den egna branschen	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen, ställer preciserande frågor och kan följa instruktionerna	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen samt respons som getts på arbetet
	skriver med handledning och med hjälp av en mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver med hjälp av mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver på ett korrekt sätt vanliga meddelanden och korta texter samt fyller i dokument som gäller det egna arbetet
<i>Informationssökning</i>	söker med handledning information i	söker på ett mångsidigt sätt information som	söker på egen hand information om den egna branschen

	material och instruktioner som gäller det egna arbetet såväl i handböcker som i elektroniska informationskällor	gäller den egna branschen, både i handböcker och i elektroniska informationskällor	(både i handböcker och i elektroniska informationskällor), tillämpar sina kunskaper och färdigheter och kan med informationen som grund motivera sina lösningar och slutsatser
<i>Agerande i en flerspråkig och mångkulturell miljö</i>	är medveten om betydelsen av det språk som han/hon studerar och av den kultur som språket representerar	använder språket i en flerspråkig och/eller mångkulturell miljö	tillämpar i sitt arbete sina kunskaper och färdigheter i det främmande språket och kulturen

3.2 Kunnande i matematik och naturvetenskaper

Examensdelen ”Kunnande i matematik och naturvetenskaper” innehåller fyra ämnen: matematik, fysik och kemi och informations- och kommunikationsteknologi.

Lärare ger vitsord efter varje avslutad undervisningsdel och väger samman vitsorden till ett ämnesvitsord. De olika ämnena bedöms var för sig utgående från fastställda bedömningskriterier och dokumenteras i studerandes personliga studieplan och studiekort.

I studiernas slutskede vägs vitsorden i de olika ämnena samman till ett slutvitsord i examensdelen ”Kunnande i matematik och naturvetenskaper”. De lärare som gett vitsorden för de olika ämnena bestämmer tillsammans vitsordet för examensdelen. Vitsordet för examensdelen ges utifrån det antal kompetenspoäng för varje ämne som ingår i examensdelen.

Studerande behöver kunskaper i matematik och naturvetenskaper för att fungera väl i sitt yrkesliv. Undervisningen ska där det är möjligt anknyta till den egna branschen. Ett fungerande pedagogiskt samarbete mellan lärare i matematik och naturvetenskaper och lärare i yrkesinriktade examensdelar är nödvändigt för att studerande ska känna att de gemensamma ämnena är ett stöd för kunskapsutvecklingen och en del av studerandes yrkesmässiga utveckling. Då undervisningen läggs upp är målet att arbeta med uppgifter som anknyter till branschen.

Lärares bedömning av lärande och studerandes självvärdering noteras ämnesvis.

Studerandes förmåga till självvärdering utgör en väsentlig del av utbildningen. Studerande ska därför kontinuerligt ge respons på sitt lärande och utveckla strategier för att förbättra sitt kunnande.

3.2.1 Matematik

(6 kp)

Mål för kunnande

Matematik 1, 2 och 3

(3 kp)

Den studerande

- behärskar de elementära räkneoperationerna, procenträkning och omvandling av måttenheter i den omfattning som krävs inom den egna branschen och vardagslivet
- kan tillämpa geometri i den omfattning som uppgifterna inom den egna branschen och vardagslivet kräver
- kan använda lämpliga metoder för att lösa problem inom den egna branschen och vardagslivet
- kan bedöma om erhållna resultat är riktiga och av rätt storleksordning
- kan använda räknare och övriga matematiska hjälpmedel som används i branschen och vardagslivet

Matematik 1 "Matematikens grunder" (1 kp) omfattar

Repetition av matematikens grunder: de fyra räknesätten, negativa tal, bråkräkning decimalform, avrundning samt potensräkning med övningar som anknyter till branschen och vardagslivet

Olika måttenheter och omvandling av måttenheter inom den egna branschen och vardagslivet. Valutaomvandling.

Matematik 2 "Procenträkning" (1 kp) omfattar

Procenträkning: basproblem, förändringsfaktor, promille, ppm

Övningar som anknyter till branschen och vardagslivet

Räntor, amorteringar och moms

Exponentiell förändring.

Matematik 3 "Geometri" (1 kp) omfattar

Trianglar och vinklar

Area-, omkrets- och volymeräkningar för den egna branschen och vardagslivet

Area- och volymenhetsomvandling

Kvadrat- och kubikrötter beroende av bransch

Skala: förstoring och förminskning

Figurers likformighet, Pythagoras sats samt trigonometri om det behövs i den egna branschen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Utförande av elementära räkneoperationer och procenträkning samt omvandling av måttenheter</i>	utför de vanligaste räkneoperationerna som anknyter till arbetsuppgifterna och vardagslivet	utför utan problem räkneoperationer som anknyter till branschen och vardagslivet	tillämpar de räkneoperationer som behövs inom branschen och vardagslivet och bedömer nivån på resultatens noggrannhet
<i>Beräkning av area och volym, tillämpning av geometri</i>	utför de vanligaste area- och volymberäkningarna	utför utan problem de vanligaste area- och volymberäkningarna	tillämpar area- och volymberäkningar i arbetsuppgifter och bedömer resultaten
<i>Lösning av matematiska problem</i>	löser de viktigaste matematiska problemen som anknyter till arbetsuppgifterna	löser branschrelaterade problem med matematiska metoder	tillämpar matematiska metoder vid problemlösning och uppställning av matematiska problem som anknyter till branschen samt bedömer metodernas tillförlitlighet och noggrannhet
<i>Kontroll av riktighet i matematiska resultat</i>	kontrollerar att enkla beräkningar är riktiga	kontrollerar att beräkningar är riktiga	kontrollerar att olika typer av beräkningar är riktiga och av rätt storleksordning
<i>Användning av räknare och andra hjälpmedel</i>	använder räknare och andra hjälpmedel för att lösa elementära matematiska uppgifter som anknyter till arbetsuppgifterna	använder utan problem räknare och andra hjälpmedel för att lösa matematiska problem som anknyter till branschen	använder på ett mångsidigt och effektivt sätt räknarens funktioner och andra hjälpmedel för att lösa problem som anknyter till branschen

Mål för kunnande

Matematik 4, 5 och 6

(3 kp)

Den studerande

- kan uttrycka relationer mellan variabler med hjälp av matematiska uttryck
- kan använda ekvationer, uttryck och tabeller
- kan lösa matematiska uppgifter som behövs i branschen och vardagslivet med hjälp av ekvationer, formler, tabeller eller diagram
- kan bedöma om resultaten är riktiga och av rätt storleksordning
- kan sammanställa och tolka information som anknyter till den egna branschen.

Matematik 4 ”Ekvationer” (1 kp) omfattar

Uttrycka relationer mellan variabler med matematiska uttryck

Användning och omskrivning av formler

Förstgradsekvationer samt enkla andragradsekvationer

Problemlösning med ekvationer

Ekvationssystem om de bedöms nödvändiga för branschen.

Matematik 5 ”Statistik” (1 kp) omfattar

Grundläggande sannolikhetslära: enkla slumpförsök och relativ frekvens

Statistiska begrepp: läges- och spridningsmått

Olika diagramtyper: stapel-, stolp-, linje-, cirkeldiagram och histogram.

Alternativa diagramtyper såsom lådagram och stam-bladdiagram om de bedöms nödvändiga för branschen

Sammanställa och redovisa data med hjälp av datorprogram

Tolka och dra slutsatser av statistiskt material som anknyter till branschen och vardagslivet.

Matematik 6 ”Funktioner” (1 kp) omfattar

Koordinatsystem, grafer och värdetabeller

Linjära samband och proportionalitet med fokus på den egna branschen och vardagsekonomi

Exponentialfunktioner.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Användning av matematiska uttryck</i>	använder enkla matematiska uttryck	bildar och använder enkla matematiska uttryck	bildar och använder matematiska uttryck
<i>Användning av ekvationer, uttryck, tabeller och ritningar i branschspecifika uppgifter</i>	använder enligt instruktioner ekvationer, uttryck och tabeller i branschspecifika uppgifter	använder ekvationer, uttryck och tabeller i branschspecifika uppgifter	tillämpar ekvationer, uttryck och tabeller i branschspecifika uppgifter
<i>Tillämpning av ekonomisk matematik</i>	gör enkla kostnads- och lönsamhetsjämförelser med hjälp av matematik	gör kostnads- och lönsamhetsjämförelser med hjälp av matematik	gör kostnads- och lönsamhetsjämförelser med hjälp av matematik och drar utifrån jämförelserna välgrundade slutsatser
<i>Kontroll av riktigheten i matematiska resultat</i>	kontrollerar att enkla beräkningar är riktiga	kontrollerar att beräkningar är riktiga	kontrollerar att olika typer av beräkningar är riktiga och av rätt storleksordning
<i>Insamling och gruppering av information</i>	sammanställer given data i tabellform och presenterar grafiskt	samlar och behandlar statistisk data från lämpliga källor, sammanställer i tabell samt presenterar grafiskt	samlar och behandlar statistisk data från olika källor, sammanställer i tabell och presenterar grafiskt samt tillämpar och använder statistik på ett mångsidigt sätt

3.2.2 Fysik och kemi

(2 kp)

Mål för kunnandet

Fysik 1 och kemi 1

(2 kp)

Den studerande

- kan tillämpa de begrepp, fenomen och lagbundenheter inom fysiken som är centrala med tanke på den egna branschen
- kan i sitt arbete beakta de kemiska fenomen som är centrala med tanke på den egna branschen samt kemiska ämnens särskilda egenskaper
- kan förvara, använda och bortskaffa ämnen som behövs inom den egna branschen.

Fysik 1 (1 kp) omfattar

Grundläggande fysikaliska begrepp: SI-systemet, prefix, fysikaliska förändringar, smält- och kokpunkt.

Ett eller flera av följande områden som är till nytta för den egna branschen och vardagslivet: materia, volym och densitet, rörelse-, kraft- och tryckfenomen, arbete och energi.

Kemi 1 (1 kp) omfattar

Grundläggande kemiska begrepp; grundämne, kemisk förening, atom, jon, isotop, kemiska reaktioner, kemisk bindning.

Ett eller flera av följande områden som är till nytta för den egna branschen och vardagslivet: syror och baser, olja och bensin, plaster, metaller, näringsämnen (kolhydrater, fetter, proteiner samt spårämnen), läkemedelskemi, enzymer och DNA.

Förvaring och säker behandling av kemiska ämnen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Tillämpning av fysikens begrepp, fenomen och lagbundenheter</i>	behärskar fysikens begrepp och lagbundenheter så väl att han/hon i sina arbetsuppgifter kan beakta de fenomen som anknyter till dem, men behöver handledning på vissa punkter	behärskar fysikens begrepp och lagbundenheter så väl att han/hon i sina arbetsuppgifter kan beakta de fenomen som anknyter till dem	behärskar fysikens begrepp och lagbundenheter så väl att han/hon i sina arbetsuppgifter på egen hand kan beakta de fenomen som anknyter till dem

<i>Beaktande av kemiska ämnen och deras egenskaper i arbetet</i>	beaktar i sitt arbete egenskaperna hos de kemiska ämnen som används mest i det egna arbetet samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så väl att han/hon inte äventyrar sin egen eller andras säkerhet eller miljön, men behöver en aning handledning	beaktar i sitt arbete egenskaperna hos de kemiska ämnen som används mest i det egna arbetet samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så väl att han/hon inte äventyrar sin egen eller andras säkerhet eller miljön	beaktar på egen hand i sitt arbete egenskaperna hos de kemiska ämnen som används mest i det egna arbetet samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så väl att han/hon inte äventyrar sin egen eller andras säkerhet eller miljön och ger även andra instruktioner om säkert arbete
<i>Förvaring, hantering och bortskaffande av kemikalier</i>	hanterar, förvarar och bortskaffar på rätt sätt kemikalier som behövs i de egna arbetsuppgifterna, men behöver delvis handledning	hanterar, förvarar och bortskaffar på rätt sätt kemikalier som behövs i de egna arbetsuppgifterna	hanterar, förvarar och bortskaffar på rätt sätt kemikalier som behövs i de egna arbetsuppgifterna, och gör detta smidigt på egen hand

3.2.3 Informations- och kommunikationsteknologi

(1 kp)

Mål för kunnande

Informations- och kommunikationsteknologi

(1 kp)

Den studerande

- kan använda de vanligaste informations- och kommunikationstekniska tillämpningarna och utnyttja de anvisningar och handböcker som är avsedda för ordbehandling och kalkylering
- kan skydda sin nätidentitet och integritet på sociala medier
- kan följa anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt och etik, informationssäkerhet och – skydd samt dataskydd (virus)
- behärskar de olika sätten att lagra och skicka filer (filhantering och e-posthantering).

Informations- och kommunikationsteknologi 1 "IKT" (1 kp) omfattar

Ordbehandling, Word

Introduktion i Excel

Filhantering

Sociala medier

E-posthantering

Internet och sökning av information på internet

Informationsskydd

Upphovsrätt och etik

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Användning av informations- och kommunikationstekniska tillämpningar</i>	använder de tillämpningar som han/hon behöver men behöver emellanåt handledning	använder smidigt tillämpningar som han/hon behöver	använder tillämpningar mångsidigt enligt situation och behov
<i>Användning av anvisningar och handböcker</i>	använder anvisningar och handböcker, men behöver emellanåt handledning	använder smidigt anvisningar och handböcker	använder smidigt anvisningar och handböcker och löser olika problem med hjälp av dem
<i>Skydd av sin nätidentitet och integritet</i>	skapar med handledning en nätidentitet och bedömer riskerna förknippade med användningen av den samt skyddsmetoderna	skapar en nätidentitet och bedömer riskerna förknippade med användningen av den samt skyddsmetoderna	skapar en nätidentitet, bedömer riskerna förknippade med användningen av den och väljer skyddsmetoder som är lämpliga för utrustningen och användningssätten
<i>Iakttagande av anvisningar och bestämmelser</i>	följer i sitt arbete anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informations-säkerhet, men	följer på egen hand anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet	följer på egen hand anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet, håller sina kunskaper

	behöver emellanåt handledning		uppdaterade och ger vid behov andra handledning
	följer etiketten för nätanvändningen	följer etiketten för nätanvändningen	följer etiketten för nätanvändningen
<i>Förvaring och sändning av filer</i>	kan använda de vanligaste sätten att förvara och sända filer	väljer ändamålsenliga sätt att förvara och sända filer	väljer ändamålsenliga sätt att förvara och sända filer och beaktar då informations-säkerheten

3.3 Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet

I examensdelen ingår samhällsfärdigheter, arbetslivsfärdighet, företagsamhet och företagsverksamhet samt upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap.

I delområdet samhällsfärdigheter ingår också 1 kp från examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”.

De olika ämnena i examensdelen: samhällsfärdigheter, arbetslivsfärdighet, företagsamhet och företagsverksamhet samt upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap, bedöms med vitsord. Lärare ger vitsord efter varje avslutad undervisningsdel och väger samman vitsorden till ett ämnesvitsord. Vitsorden dokumenteras i studerandes personliga studieplan och studiekort.

På examensbetyget vägs vitsorden i de olika ämnena samman till ett slutvitsord i examensdelen ”Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet”. De lärare som gett vitsorden för de olika ämnena bestämmer tillsammans vitsordet för examensdelen. Vitsordet för examensdelen ges utifrån det antal kompetenspoäng för varje ämne som ingår i examensdelen.

Lärarens bedömning av lärande och studerandes självvärdering noteras ämnesvis.

Studerandes ska också i de yrkesinriktade examensdelarna och lärande i arbete tillämpa de kunskaper och färdigheter som uppnås inom denna examensdel. Lärare ska därför vid bedömningen beakta inte bara studerandes insatser inom examensdelen utan också studerandes insatser i utbildningen i sin helhet.

Lärare ska samarbeta med lärare i yrkesämnen för att lägga upp undervisningen så att den kompletterar och fördjupar kunnandet och beaktar det branschspecifika. Studerande kan också fullgöra en del av uppgifterna inom examensdelen som en del av lärande i arbete.

3.3.1 Samhällsfärdigheter

(1 kp samt 1 kp från examensdelen socialt och kulturellt kunnande)

Mål för kunnandet

Samhällsfärdigheter 1

(1 kp)

Den studerande

- kan agera som medborgare och delta i samhälleligt beslutsfattande
- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling
- kan planera och sköta sin egen ekonomi och bedöma riskerna i fråga om den
- använder sociala medier som ett medel för aktivt deltagande
- kan använda tjänster som samhället tillhandahåller och vara konsument

Samhällsfärdigheter 1 "Samhället och jag" (1 kp) omfattar

Hur styrs ett land med representativ demokrati (riksdag, regering och president)?

Politiska ideologier och valsystem

EU, uppkomst och integration

Mänskliga rättigheter och skyldigheter – likaberättigande, jämlikhet och jämställdhet, antirasism

Sociala förmåner, studerandeförmåner

Löneläge, förskotts innehållning och levnadskostnader. Introduktion i regelverk för lån (amortering, ränta, borgen m.m.). Studerande gör en personlig budget för att lära sig att balansera sin egen ekonomi

Konsumentens rättigheter och skyldigheter

Lag och rätt

Mediers påverkningsmöjligheter – vilka regler gäller? Genomslagskraft?

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande som medborgare och deltagande i samhälleligt beslutsfattande</i>	känner till medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter och kan berätta om dem	känner till och har god insikt i medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter och kan berätta om dem	känner till och har berömliga insikter i medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter och bedömer dem i förhållande till rättigheterna och skyldigheterna i

			andra länder
	följer det samhälleliga beslutsfattandet	följer det samhälleliga beslutsfattandet och uttrycker sina egna åsikter om frågor som han/hon anser viktiga	följer aktivt det samhälleliga beslutsfattandet och deltar i det på olika sätt
	deltar i verksamhet som ordnas av studerande eller andra och påverkar för sin del den gemensamma verksamheten	deltar i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra organisationer och påverkar för sin del beslutsfattandet	deltar i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra organisationer och påverkar aktivt beslutsfattandet i olika frågor
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likabehandling</i>	samarbetar smidigt med olika människor, även i mångkulturella arbetsenheter	behandlar människor respektfullt, bemöter sina arbetskamrater och kunder jämlikt oberoende av eventuell olikhet	bidrar till en tolerant atmosfär på arbetsplatsen och ingriper på lämpligt sätt om det förekommer mobbning eller trakasserier
<i>Planering och skötsel av sin egen ekonomi</i>	utarbetar med handledning en plan över sina utgifter och inkomster och beaktar då villkoren, följderna och riskerna förknippade med lån	utarbetar en plan över sina utgifter och inkomster och förutser då kommande händelser samt beaktar villkoren, följderna och riskerna förknippade med lån	utarbetar på egen hand och ansvarsfullt en plan över sina utgifter och inkomster och förutser då kommande händelser samt beaktar villkoren, följderna och riskerna förknippade med lån
<i>Utnyttjande av medier</i>	använder med handledning sociala medier för att främja sina egna intressen och/eller intressen som en sammanslutning eller ett företag som han/hon representerar	använder sociala medier för att främja sina egna intressen och/eller intressen som en sammanslutning eller ett företag som han/hon representerar	använder sociala medier mångsidigt för att främja sina egna intressen och/eller intressen som en sammanslutning eller ett företag som han/hon representerar

	har	har	har
Lag och rätt	känner till grunderna för ett rättssamhälle	har kunskap om grunderna för ett rättssamhälle	har ingående kunskap om grunderna för ett rättssamhälle
Användning av tjänster som tillhandahålls i samhället och agerande som konsument	använder de tjänster som studerande behöver och förstår hur tjänsterna i samhället finansieras	använder med urskillning de tjänster som studerande behöver och förstår hur tjänsterna i samhället finansieras	använder och väljer på egen hand de tjänster som studerande behöver och förstår hur tjänsterna i samhället finansieras
	känner till konsumentens rättigheter och skyldigheter och vet var man kan få hjälp i konsumentfrågor	söker forskningsbaserad information om produkter och tjänster i olika källor och vet var man kan få information och hjälp i konsumentfrågor	söker forskningsbaserad information om produkter och tjänster i olika källor och kan bedöma informationskällornas tillförlitlighet

Mål för kunnandet

Samhällsfärdigheter 2

(1 kp)

ingår i examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande” men inkluderas i undervisningen i samhällsfärdigheter. Lärare i samhällsfärdigheter samarbetar med övriga lärare för att sammanjämka studerandes kunnande till ett enda vitsord för examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”.

Den studerande

- känner till självstyrelsens uppkomst, hur självstyrelsen är utformad, hur landskapsregering och olika självstyrelseorgan fungerar och hur det ekonomiska systemet är uppbyggt, hembygdsrätt och demilitarisering
- har grundläggande kunskaper om det politiska systemet på Åland
- känner till den kommunala självstyrelsens villkor inklusive ekonomi och budgetering
- känner till Ålands koppling till EU
- har en uppfattning om den åländska befolkningens struktur (ålder, inkomst, utbildning, migration, sysselsättning m.m.)
- känner till det åländska näringslivets struktur (olika näringsgrenar, fördelning per bransch m.m.).

Samhällsfärdigheter 2, "Det åländska samhället" (1kp) omfattar

Den åländska självstyrelsen, bakgrund och styrelseskick samt bakgrunden till demilitarisering och neutralisering

Det politiska systemet på Åland

Den kommunala självstyrelsen på Åland, ekonomi och styrning

Åland och EU i jämförelse med Finland och övriga Norden

Befolkning och näringsliv på Åland i jämförelse med Finland och övriga Norden.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande som medborgare och deltagande i samhälleligt beslutsfattande</i>	känner till huvuddragen för självstyrelsen och de skyldigheter och rättigheter som de åländska medborgarna har	har god kännedom om självstyrelsen och de skyldigheter och rättigheter som de åländska medborgarna har	har berömlig kännedom om självstyrelsen och kan bedöma de rättigheter och skyldigheter de åländska medborgarna har
	kan följa det samhälleliga beslutsfattandet	följer det samhälleliga beslutsfattandet och uttrycker sina egna åsikter om frågor som han/hon anser viktiga	följer aktivt det samhälleliga beslutsfattandet och deltar i det på olika sätt
	har viss kunskap om vilka samhällssektorer som kommunerna har hand om och hur ekonomin fungerar i en kommun	har god kunskap om vilka samhällssektorer som kommunerna har hand om och hur ekonomin fungerar i en kommun	har djupgående kunskap om vilka samhällssektorer som kommunerna har hand om och hur ekonomin fungerar i en kommun
<i>Sociala skyddsnät</i>	har nöjaktig kunskap om de sociala skyddsnät som finns i samhället	har god kunskap om de sociala skyddsnät som finns i samhället	har djupgående kunskap om de sociala skyddsnät som finns i samhället och kan bedöma deras ekonomiska betydelse

<i>Agerande som medborgare i EU</i>	känner till varför EU grundats, dess viktigaste organ och inverkan på enskilda medborgare	har kunskap om varför EU grundats, dess viktigaste organ och inverkan på enskilda medborgare	har djupgående kunskap om varför EU grundats, dess viktigaste organ och inverkan på enskilda medborgare och kan bedöma vilken betydelse det har för Åland att vara en del av EU
<i>Att redogöra för det åländska samhället, befolkning och näringsliv</i>	känner till grundläggande fakta om det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen	har kunskap om grundläggande fakta om det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen	har ingående kunskap om grundläggande fakta om det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen och kan analysera konsekvenserna av näringsliv och befolkning

3.3.2 Arbetslivsfärdighet

(1 kp)

Studera ska i undervisningen få grundläggande kunskap om villkoren i arbetslivet. Undervisningen ska också ge studera grund för att agera och verka under lärande i arbete och senare i arbetslivet. En del av undervisningen eller praktiska övningar kan ske och genomföras i samband med lärande i arbete. Lärare samarbetar med lärare i svenska och engelska för att gemensamt ge studera kunskap om hur arbetsansökan och CV utformas och hur rekrytering sker.

Mål för kunnande

Arbetslivsfärdighet 1

(1 kp)

Den studera

- kan söka en arbetsplats åt sig själv
- kan redogöra för de viktigaste frågorna i arbetsavtalssystemet och i arbetsavtal
- känner till fackföreningars verksamhet
- kan sätta sig in i arbetsplatsens verksamhet och arbetsuppgifterna på arbetsplatsen samt se till att säkerhetssystem följs
- kan arbeta på en arbetsplats och utveckla sitt kunnande.

Arbetslivsfärdighet 1 ”Jag och arbetslivet” (1 kp) omfattar

Arbetarskyddslagstiftning, arbetslagstiftningen
 Var hittar vi lagstiftning och regelverk för branschen?
 Arbetsmarknadsorganisationer och praxis för avtal
 Kollektivavtal för branschen
 Arbetsansökan, CV och rekryteringsprocess
 EURES och Nordjobb.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Arbetsökning</i>	söker arbete och skriver en arbetsansökan och ett CV, men behöver en aning handledning	söker arbete på egen hand och skriver en tydlig arbetsansökan och ett tydligt CV	söker arbeten aktivt och initiativrikt och identifierar sina styrkor, skriver en tydlig arbetsansökan och ett tydligt CV som ger en bra bild av det egna kunnandet
	uppträder korrekt vid en anställningsintervju	uppträder artigt och korrekt vid en anställningsintervju och visar intresse för den lediga platsen	uppträder artigt och korrekt vid en anställningsintervju och visar på ett mångsidigt sätt intresse för den lediga platsen
	klär sig korrekt med tanke på branschen och arbetsplatsen	tar i sin klädsel hänsyn till arbetsplatsens och branschens karaktär	tar i sin klädsel hänsyn till arbetsplatsens och branschens särdrag
	redogör för sitt kunnande	redogör tydligt för sina styrkor vid presentation av sitt kunnande	ger en väl underbyggd och omfattande redogörelse för sitt kunnande och sina styrkor

<i>Användning av medier vid arbetsökning</i>	söker uppgifter om arbetsplatser i medier	bekantar sig med arbetsplatser med hjälp av uppgifter i medier	använder mångsidigt medier vid arbetsökning och drar nytta av möjligheterna i de sociala medierna
<i>Kännedom om arbetsmarknads-systemet, arbetsavtal och innehållet i arbetslagstiftningen</i>	har kunskap om de viktigaste frågorna i branschens arbetsvillkor och i den arbetslagstiftning som gäller den egna branschen	har kunskap om branschens arbetsvillkor och den centrala arbetslagstiftning som gäller den egna branschen	har goda kunskaper om den egna branschens arbetsvillkor och om möjligheterna i den centrala arbetslagstiftningen när det gäller att utveckla arbetet
	känner till innehållet i det egna arbetsavtalet	ser till att innehållet i det egna arbetsavtalet överensstämmer med det man kommit överens om	ser till att innehållet i det egna arbetsavtalet överensstämmer med det man kommit överens om och att avtalet följer gällande lagstiftning
	beaktar i sitt arbete sina rättigheter och skyldigheter, men behöver emellanåt handledning	beaktar i sitt arbete sina rättigheter och skyldigheter	beaktar i sitt arbete sina rättigheter och skyldigheter samt motiverar ansvarsfullt sitt agerande
	kan med viss handledning skaffa information om branschens lagstiftning och regelverk	har kunskap om källor som ger information om lagstiftning och andra branschspecifika regelverk	har ingående kunskap om källor som ger information om lagstiftning och andra branschspecifika regelverk och kan tillämpa reglerna
	<i>Att sätta sig in i arbetsplatsens verksamhet och i arbetet</i>	söker information om arbetsplatsens verksamhet och om sina arbetsuppgifter	söker mångsidigt information om arbetsplatsens verksamhet och om sina arbetsuppgifter

	följer de säkerhetsanvisningar som gäller för arbetet	följer de säkerhetsanvisningar som gäller för arbetet i olika situationer	tillämpar och utvecklar de säkerhetsanvisningar som getts om arbetet
Arbete på en arbetsplats	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna samt agerar flexibelt i olika arbetssituationer	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna samt agerar flexibelt i olika föränderliga situationer på arbetsplatsen
	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet
	arbetar i ett arbetslag och tillsammans med olika människor, men behöver emellanåt handledning	arbetar naturligt på arbetsplatsen tillsammans med olika människor och grupper	arbetar naturligt på sin arbetsplats tillsammans med olika människor och grupper samt kommer med utvecklingsidéer som kan användas på arbetsplatsen och i arbetslaget

3.3.3 Företagsamhet och företagsverksamhet

(1 kp)

Mål för kunnandet

Företagsamhet och företagsverksamhet 1

(1 kp)

Den studerande

- kan bedöma och identifiera sitt kunnande och sina styrkor
- kan ta fram en egen affärsidé och undersöka möjligheterna att utveckla den
- kan bedöma sina möjligheter att bli företagare
- kan undersöka sina egna professionella nätverk
- kan identifiera lönsamma principer för affärsverksamhet
- kan bedöma betydelsen av sin egen företagsamhet och företagsverksamhet för den egna välfärden och för landets och Ålands ekonomi.

Företagsamhet och företagsverksamhet 1, "Entreprenörskap" (1 kp) omfattar

Det ekonomiska kretsloppet
Företagare och entreprenörer
Affärsidé
Företagsformer och intressenter
Ekonomiska grundbegrepp och ekonomisk planering
Inköp och ekonomiska grundbegrepp
Pris och moms.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Bedömning och identifiering av det egna kunnandet</i>	bedömer sitt kunnande och tar reda på sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen, men behöver emellanåt handledning	bedömer på flera olika sätt sitt kunnande och sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen	bedömer på många olika sätt och välgrundat sitt kunnande och sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen
<i>Framtagning av en egen affärsidé och undersökning av möjligheterna att utveckla den</i>	undersöker och kommer med idéer när det gäller möjligheter i fråga om verksamhet, företagsformer, viktiga tjänster eller produkter, men behöver emellanåt handledning	undersöker och kommer med idéer när det gäller möjligheter i fråga om företagsverksamhet, företagsformer, viktiga tjänster eller produkter, utvecklar affärsidén	undersöker på många olika sätt och på egen hand möjligheter i fråga om företagsverksamhet, företagsformer, viktiga tjänster eller produkter, utvecklar och kan realistiskt beskriva framtiden för affärsidén
<i>Bedömning av möjligheterna att bli företagare</i>	skaffar information om åtgärder och stödtjänster för grundande av eget företag, men behöver emellanåt handledning	tar på olika sätt reda på vilka olika åtgärder som behövs vid grundande av ett eget företag och vilka stödtjänster som finns tillgängliga	tar på många olika sätt reda på och motiverar vilka åtgärder som behövs vid grundande av ett eget företag och vilka stödtjänster som finns tillgängliga

<i>Undersökning av egna professionella nätverk</i>	tar reda på vilka företag som finns inom den egna branschen	tar grundligt reda på vilka företag som finns inom den egna branschen	tar grundligt och realistiskt och på egen hand reda på vilka företag som finns inom den egna branschen
<i>Utredning av principerna för affärsverksamhet</i>	tar reda på finansieringskällor, intäkter och kostnader, men behöver emellanåt handledning	tar reda på finansieringskällor, intäkter och kostnader	tar grundligt och välgrundat reda på finansieringskällor, intäkter och kostnader
<i>Utredning av betydelsen av företagsverksamhet inom den egna branschen</i>	tar reda på risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet, men behöver emellanåt handledning	tar mångsidigt reda på risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet	tar reda på riskerna förknippade med företagsverksamhet och kan bedöma var och om det finns möjlighet för nyetablering i branschen

3.3.4 Upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap (5 kp)

Mål för kunnandet

Upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap 1 och 2 (2 kp)

Den studerande

- kan åt sig själv utarbeta en plan som främjar ett sunt levnadssätt, arbetsförmågan och sitt motionsutövande och kan följa planen
- kan främja och upprätthålla sin studie-, funktions- och arbetsförmåga
- kan ta hänsyn till kostens betydelse för hälsan samt den negativa effekten av rökning och berusningsmedel
- kan beskriva den betydelse som den mentala hälsan, den sexuella hälsan och människorelationerna har för människans välbefinnande
- kan främja välbefinnandet i gruppen och skolan
- kan utveckla sina arbetssätt samt säkerheten och hälsan i sin arbetsmiljö
- kan arbeta på ett säkert och ergonomiskt sätt, förebygga olyckor, agera i nödsituationer samt kalla på hjälp.

Idrott 1 ”Idrott, motion och hälsokunskap 1” (1 kp) omfattar

Olika former av konditionsidrott

Gymnastik och dans

Vinteridrotter

Simning och livräddning

Styrketräning

Skadeförebyggande arbete och ergonomi

Hälsorisker och hälsoförebyggande åtgärder (kostens betydelse, negativa effekter av rökning och berusningsmedel).

Idrott och hälsa 2 ”Idrott, motion och hälsokunskap 2” (1 kp) omfattar

Olika former av konditionsidrott

Gymnastik och dans

Vinteridrotter

Simning och livräddning

Styrketräning

Skadeförebyggande arbete och ergonomi

Hälsorisker och hälsoförebyggande åtgärder (den mentala hälsan, den sexuella hälsan och människorelationer).

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Utarbetande av en plan som främjar ett sunt levnadssätt, arbetsförmågan och sitt motionsutövande samt genomförande av planen</i>	beaktar i sin plan kopplingen mellan motionsutövande, hälsosam mat, vila, sömn, rekreation, människorelationer och hälsa när det gäller att upprätthålla sina motionsvanor samt sin studie- och arbetsförmåga, men behöver emellanåt handledning	beaktar i sin plan på flera olika sätt kopplingen mellan motionsutövande, hälsosam mat, vila, sömn, rekreation, människorelationer och hälsa när det gäller att upprätthålla sina motionsvanor samt sin studie- och arbetsförmåga	beaktar i sin plan på ett helhetsmässigt sätt kopplingen mellan motionsutövande, hälsosam mat, vila, sömn, rekreation, människorelationer och hälsa när det gäller att upprätthålla sina motionsvanor samt sin studie- och arbetsförmåga

Beaktande av kostens betydelse och den negativa effekten av rökning och berusningsmedel	känner till de vanligaste hälsoproblemen och de vanligaste faktorer och folksjukdomar som har negativ inverkan på hälsan, studie- och arbetsförmågan	känner till olika hälsoproblem och de faktorer och folksjukdomar som har negativ inverkan på hälsan, studie- och arbetsförmågan samt strävar till att leva sunt för att undvika negativa effekter	har ingående kunskap om olika hälsoproblem och faktorer och folksjukdomar som har negativ inverkan på hälsan och studie- och arbetsförmågan, lever sunt för att undvika negativa effekter och påverkar andra i samma riktning på ett positivt sätt
	känner till kostens betydelse för människans hälsa	har kunskap om vilken betydelse en hälsosam kost har för människans hälsa	har ingående kunskap om vilken betydelse en hälsosam kost har för människans hälsa, kan självständigt välja en näringsriktig och välanpassad kost
	beaktar informationen i sin plan, men behöver emellanåt handledning vid sökning av information som främjar hälsan	beaktar informationen i sin plan	beaktar och utvecklar sin plan och analyserar den på ett kritiskt sätt
Genomförande av planen	genomför planen och utvärderar den samt uppdaterar den, men behöver emellanåt handledning	genomför och utvärderar den regelbundet, utnyttjar respons från andra vid utvärderingen, uppdaterar planen och bedömer sin utveckling	genomför och utvärderar regelbundet och kritiskt planen, utnyttjar respons från andra vid utvärderingen, justerar planen vid behov på basis av hur studerande bedömt sin utveckling

<i>Främjande och upprätthållande av studie-, funktions- och arbetsförmåga med hjälp av motion</i>	deltar i motionsaktiviteter, men behöver emellanåt uppbackning	deltar i olika motionsaktiviteter och ser nyttan av motion	deltar i flera olika motionsaktiviteter för att hålla sig i trim och vet vilka motionsformer som passar och kan ge andra råd och instruktioner
	deltar i motionsaktiviteter enligt givna anvisningar samt följer principerna för rent spel	deltar aktivt i motionsaktiviteter enligt givna anvisningar samt följer principerna för rent spel	deltar aktivt i motionsaktiviteter, är en aktiv del av gruppen och främjar principerna för rent spel
	följer säkerhetsföreskrifter	beaktar säkerhetsföreskrifter både för sig själv och för gruppen som helhet	främjar säkerheten i gruppen
<i>Beskrivning av vilken betydelse den mentala hälsan, den sexuella hälsan och människorelationerna har</i>	har viss kunskap om den betydelse som den mentala hälsan, den sexuella hälsan och människorelationerna har för människans välbefinnande	har kunskap om den betydelse som den mentala hälsan, den sexuella hälsan och människorelationerna har för människans välbefinnande	har ingående kunskap om den betydelse som den mentala hälsan, den sexuella hälsan och människorelationerna har för människans välbefinnande
	kan ge några exempel på några åtgärder som kan främja människans mentala och sexuella hälsa och bättre relationer	kan beskriva och genomföra några åtgärder som kan främja människans mentala och sexuella hälsa och bättre relationer	kan klart och realistiskt beskriva och genomföra några åtgärder som kan främja människans mentala och sexuella hälsa och bättre relationer

Främjande av välbefinnande och delaktighet i gruppen och skolan	agerar i en studerandegrupp så att det främjar välbefinnandet och deltar i motionsaktiviteter och andra aktiviteter och evenemang som är riktade till de studerande	agerar aktivt i en studerandegrupp så att det främjar välbefinnandet och planerar och deltar i motionsaktiviteter och andra aktiviteter och evenemang som de studerande ordnar	agerar aktivt i en studerandegrupp samt planerar och deltar i motionsaktiviteter och andra aktiviteter och evenemang som de studerande ordnar så att det främjar välbefinnandet
Beaktande av hälsa, säkerhet och arbetsförmåga	följer de överenskomna hälso- och säkerhetsfrämjande instruktionerna, men behöver emellanåt handledning	följer de överenskomna hälso- och säkerhetsfrämjande instruktionerna i samverkan med andra	följer de överenskomna hälso- och säkerhetsfrämjande instruktionerna i samverkan med andra och bedömer om det finns behov av att förbättra instruktionerna
Förebyggande av olyckor, första hjälpen och ergonomiskt arbete	företurser olycksrisker i motionsaktiviteter	förebygger uppkomsten av idrottsolyckor	är omsorgsfull och förebygger idrottsolyckor
	kan kalla på hjälp och ge första hjälpen i vanliga situationer som kräver första hjälpen	kan kalla på hjälp och ge första hjälpen i de flesta situationer som kräver första hjälpen	kan kalla på hjälp och kan på ett lugnt och effektivt sätt ge första hjälpen även i kritiska situationer
	kan arbeta ergonomiskt	arbetar ergonomiskt	arbetar ergonomiskt i olika miljöer

Mål för kunnandet

Upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap 3, 4 och 5 (3 kp)

Den studerande

- kan beskriva hälsoskillnaderna hos befolkningen och riskfaktorerna för de vanligaste folksjukdomarna och hur dessa kan förebyggas

- kan bedöma de faktorer som påverkar den fysiska, sociala och psykiska funktionsförmågan i det egna levnadssättet och i den egna verksamhetsmiljön
- kan vid behov använda social- och hälsovårdstjänster
- kan utnyttja hälsofrämjande motion
- kan som gruppmedlem främja gruppens arbete och fungera som handledare för en studerandegrupp när det gäller att främja arbets- och studieförmåga samt välbefinnande.

Idrott och hälsa 3 ”Idrott, motion och hälsokunskap 3” (1 kp) omfattar

Olika former av konditionsidrott

Gymnastik och dans

Vinteridrotter

Simning och livräddning

Styrketräning

Riskfaktorer för folksjukdomar ur ett idrotts- och motionsperspektiv

Skador som kräver social- och hälsovårdstjänster

Skadeförebyggande arbete och ergonomi

Hälsorisker och hälsoförebyggande åtgärder

Idrottsledarskap (planera, leda och utvärdera uppvärmning och lektion)

Idrott och hälsa 4 ”Idrott, motion och hälsokunskap 4” (1 kp) omfattar

Olika former av konditionsidrott

Gymnastik och dans

Vinteridrotter

Simning och livräddning

Styrketräning

Riskfaktorer för folksjukdomar ur ett idrotts- och motionsperspektiv

Skador som kräver social- och hälsovårdstjänster

Skadeförebyggande arbete och ergonomi

Hälsorisker och hälsoförebyggande åtgärder

Praktiskt ledarskap (planera, leda och utvärdera uppvärmning och lektion)

Idrott och hälsa 5 ”Idrott, motion och hälsokunskap 5” (1 kp) omfattar

Olika former av konditionsidrott

Gymnastik och dans

Vinteridrotter

Simning och livräddning

Styrketräning

Riskfaktorer för folksjukdomar ur ett idrotts- och motionsperspektiv

Skador som kräver social- och hälsovårdstjänster

Skadeförebyggande arbete och ergonomi
 Hälsorisker och hälsoförebyggande åtgärder
 Planering av egen motion och förbättrande av konditionen
 Praktiskt ledarskap (planera, leda och utvärdera uppvärmning och lektion)

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Beaktande av hälsoskillnaderna hos befolkningen och riskfaktorerna för de vanligaste folksjukdomarna</i>	har viss kunskap om de vanligaste folksjukdomarna och hälsoproblem som påverkar funktionsförmågan negativt	har god kunskap om de vanligaste folksjukdomarna och hälsoproblem som påverkar funktionsförmågan negativt	har ingående kunskap om de vanligaste folksjukdomarna och hälsoproblem som påverkar funktionsförmågan negativt och kan tillämpa sin kunskap
<i>Beaktande av faktorer som påverkar den fysiska, sociala och psykiska funktionsförmågan</i>	söker ibland information för att identifiera faktorer som påverkar den fysiska, sociala och psykiska funktionsförmågan	söker information för att identifiera faktorer som påverkar den fysiska, sociala och psykiska funktionsförmågan	söker på eget initiativ information om faktorer som påverkar den fysiska, sociala och psykiska funktionsförmågan och förhåller sig kritiskt och realistiskt till informationen
	justerar på basis av information sin plan för motion och välbefinnande	bedömer informationens betydelse och justerar sin plan för motion och välbefinnande	bedömer kritiskt och realistiskt informationens betydelse och gör justeringar i sin plan för motion och välbefinnande

	behöver emellanåt handledning vid genomförande av planen	följer sin plan	genomför sin plan systematiskt
Användning av social- och hälsovårdstjänster	söker vid behov hjälp hos social- och hälsovården, men behöver emellanåt handledning för att hitta lämplig tjänst	använder vid behov social- och hälsovårdstjänster och söker på egen hand information om tillgängliga tjänster i tillförlitliga informationskällor	använder vid behov social- och hälsovårdstjänster och söker på egen hand information om tillgängliga tjänster i tillförlitliga informationskällor
Utnyttjande av hälsofrämjande motion	utövar de vanligaste formerna av konditions- och hälsofrämjande motion, men behöver emellanåt individuell handledning	utövar olika former av konditions- och hälsofrämjande motion och följer sina egna framsteg	utövar planmässigt olika former av konditions- och hälsofrämjande motion och följer kritiskt sina egna framsteg och ändrar vid behov sin plan
Främjande av gruppens verksamhet och välbefinnande	deltar aktivt som gruppmedlem i ett motionsevenemang eller något annat evenemang	deltar aktivt som gruppmedlem i ett motionsevenemang eller något annat evenemang och uppmuntrar även andra att delta	deltar aktivt i motionsevenemang eller andra evenemang och tar initiativ till evenemang och ställer spontant upp som ledare

3.4 Socialt och kulturellt kunnande

I examensdelen ingår kännedom om kulturer (2 kp) och miljö- och hållbarhetskunnande (1 kp) samt kulturkännedom ur ett modersmålsperspektiv (1 kp), främmandespråksperspektiv (2 kp) och kännedom om Ålands självstyrelse och kultur (1 kp).

De olika delområdena i examensdelen bedöms med vitsord. Lärare ger vitsord efter varje avslutad undervisningsdel och väger samman vitsorden till ett ämnesvitsord. Vitsorden dokumenteras i studerandes personliga studieplan och studiekort.

På examensbetyget vägs vitsorden i de olika ämnena samman till ett slutvitsord i examensdelen ”Socialt och kulturellt kunnande”. De lärare som gett vitsorden för de olika ämnena bestämmer tillsammans vitsordet för examensdelen. Vitsordet för examensdelen ges utifrån det antal kompetenspoäng för varje ämne som ingår i examensdelen.

Lärarens bedömning av lärande och studerandes självvärdering noteras ämnesvis.

Studerande ska också i de yrkesinriktade examensdelarna och lärande i arbete tillämpa de kunskaper och färdigheter som uppnås inom denna examensdel. Lärare ska därför vid bedömningen beakta inte bara studerandes insatser inom examensdelen utan också studerandes insatser i utbildningen i sin helhet.

Lärare som undervisar i de olika delområdena inom examensdelen ska samarbeta vid uppläggnings av undervisningen så att de olika delområdena kompletterar varandra och fördjupar studerandes kunnande.

3.4.1 Kännedom om kulturer

(2 kp)

Mål för kunnandet

Kännedom om kulturer 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- kan agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- kan identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- kan ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- kan förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra dem med särdragen i andra kulturer.

”Kännedom om kulturer 1” (1 kp) omfattar

Den västerländska kulturen, religion, seder och bruk

Skillnader och likheter inom olika religioner

Grunddrag för den österländska kulturen

Klädedräkt och klädedräktens betydelse.

”Kännedom om kulturer 2” (1 kp) omfattar

Flyttningsrörelser och orsaker till emigration och flykt

Ålänningarnas emigration och flykt

Kulturkännedom och kulturkrockar

Traditioner och traditionsförändringar.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likabehandling</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist	främjar genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och gruppers kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om gruppers olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	vet vilka krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på klädsel och uppförande	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens kultur	utvecklar i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetsätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	observerar kulturella bruk i det vardagliga livet och lägger märke till hur de inverkar i verksamheten	identifierar kulturell mångfald och dess inverkan på handlingssätten	identifierar på egen hand kulturell mångfald och agerar naturligt och initiativrikt i interkulturella situationer
<i>Beaktande av kulturers särdrag</i>	beaktar med handledning bruket inom olika kulturer	beaktar i sina arbetsuppgifter de handlingssätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar i sitt arbete den kulturella mångfalden och utvecklar arbetet utifrån den
<i>Utveckling av traditioner och praxis</i>	observerar förändringar i praxis inom den egna branschen och identifierar olika kulturella sätt att lösa problem	identifierar den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och jämför olika kulturer i fråga om dessa	utvecklar den egna branschens praxis och tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

3.4.2 Miljö- och hållbarhetskunnande

(1 kp)

Studera ska i undervisningen få ett praktiskt kunnande och utveckla sin förmåga att i sitt yrke och privata liv främja hållbarhet och miljöetiskt handlande. Undervisningen ska integreras med yrkesundervisningen och lärande i arbete med mål att studerande kommer till insikt om betydelsen av sitt eget agerande och engagemang.

Mål för kunnandet

Miljö- och hållbarhetskunnande

(1 kp)

Den studerande

- kan följa miljölagstiftningen och principerna i kvalitets-, miljö- och säkerhetssystemen inom den egna branschen samt principerna för hållbar utveckling
- kan i sitt arbete sörja för den biologiska mångfalden
- kan se sambandet mellan eget handlande och påverkan på lokal, regional och global miljö
- kan genom sitt arbets- och handlingsätt motverka ytterligare klimatförändring
- kan i sitt arbete beakta de potentiella miljökonsekvenserna, såsom utsläpp i luften, vatten eller marken
- kan sortera avfall och utnyttja möjligheterna till återvinning på ett riktigt sätt samt har kännedom om livscykeln för i branschen förekommande produkter
- kan genom aktiva val minimera uppkomsten av avfall.

”Miljö- och hållbarhetskunnande 1” (1 kp) omfattar

Principer för kvalitets-, miljö- och säkerhetssystem

Principerna för ett hållbart samhälle, kretsloppstänkande

Sopberget som miljöproblem (återvinning och sortering av sopor)

Klimatförändringen (orsaker till, konsekvenser och åtgärder).

Samt ett eller flera av nedanstående områden, beroende på utbildning:

Försurning (orsaker till, konsekvenser och åtgärder)

Vattenvård (orsaker till, konsekvenser och åtgärder), dricksvattensituationen i världen

Hållbart tänkande gällande livsmedelsproduktion.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av miljölagstiftningen, principerna i säkerhetssystem och principerna för hållbar utveckling</i>	följer med handledning de centrala författningarna, föreskrifterna och instruktionerna om miljön	följer de centrala författningarna, föreskrifterna och instruktionerna om miljön	följer de centrala författningarna, föreskrifterna och instruktionerna om miljön och förutser kommande ändringar
	följer miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen, men behöver emellanåt handledning	följer miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen	deltar aktivt i att bygga upp och/eller utveckla miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen på sin arbetsplats
	skadar inte miljön genom sina åtgärder	bygger sitt agerande på respekt för miljön	bygger sitt agerande på en exemplarisk respekt för miljön
	agerar med handledning miljöeffektivt	agerar miljöeffektivt	främjar miljöeffektivitet genom sitt agerande
	värnar med handledning om kulturarvet i sitt yrke	värnar om kulturarvet i sitt yrke	deltar aktivt i att värna om kulturarvet i sin närmiljö och främjar det i sitt yrke
	agerar tolerant i sitt arbete	respekterar medmänniskornas värderingar och rättigheter	respekterar medmänniskornas värderingar och rättigheter och strävar efter att följa principerna om jämlikhet och likabehandling

<i>Genomförande av livscykel tänkande</i>	väljer med handledning produkter och tjänster med små livscykeffekter på naturen	väljer produkter och tjänster med små livscykeffekter på naturen	väljer produkter och tjänster med små livscykeffekter på naturen och kan förklara grunderna och teorierna för sitt val
<i>Bevarande av naturens mångfald</i>	strävar genom sitt handlingsätt efter att bevara naturens mångfald	strävar aktivt efter att bevara naturens mångfald genom sitt handlingsätt	främjar genom sitt handlingsätt bevarandet av naturens mångfald
<i>Anpassning till klimatförändringen</i>	väljer arbets- och handlingsätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen men behöver emellanåt handledning	väljer arbets- och handlingsätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen	främjar användningen av arbets- och handlingsätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen
<i>Främjande av energi- och materialeffektivitet samt förhindrande av att avfall uppkommer</i>	väljer med handledning redskap och material som främjar energieffektiviteten	väljer redskap och material som främjar energieffektiviteten	främjar en energieffektiv användning av redskap och material
	beaktar med handledning materialeffektiviteten i valsituationer	beaktar materialeffektiviteten i valsituationer	främjar en effektiv användning av material
	förhindrar med handledning uppkomsten av avfall i vanliga arbetsuppgifter	förhindrar uppkomsten av avfall	arbetar aktivt för att avfall inte ska uppkomma
<i>Beaktande av verksamhetens miljökonsekvenser</i>	identifierar aktiviteter som kan orsaka utsläpp i luften, vatten eller marken, men behöver tidvis handledning	identifierar aktiviteter som kan orsaka utsläpp i luften, vatten eller marken	förutser de aktiviteter som kan orsaka utsläpp i luften, vatten eller marken

	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och kan med handledning ge förslag på hur de ska hanteras	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och kan ge förslag på hur de ska hanteras	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och vet hur de ska hanteras
	strävar genom sitt handlingsätt efter att förhindra utsläpp	föregår med gott exempel när det gäller att förhindra utsläpp	föregår aktivt med gott exempel när det gäller att förhindra utsläpp
Sortering av avfall och återvinning	identifierar enligt instruktioner bekanta avfallsfraktioner	identifierar avfallsfraktioner	identifierar på egen hand avfallsfraktioner
	sorterar avfall med handledning i normala arbetsuppgifter och strävar efter att utnyttja möjligheterna till återvinning	sorterar avfall enligt instruktionerna och utnyttjar möjligheterna till återvinning	sorterar avfall och söker nya möjligheter till återvinning
	uppskattar med handledning kostnadsbesparingar	uppskattar kostnadsbesparingar	ger råd om kostnadsbesparingar

